

Esra Osirizir Akınafarim

O Esra

Akar faragha zuim

Akınafarir Esra osirizim, a Judan Atrivibar 2 Eghaghaniba uam adagh iviragha, eghaghanir maba uam ada osiri. 2 Eghaghanibar Akınafarimın aven, e gari, osımtıziba Israelia bativizi, men avırım ghua Babilonın kantrin kalabusın iti. Ezi Godın Dıpenir Jerusalemın itim ko Jerusalemın nguibar ekiam uabi bar ikuvigha iti. Ezi Ezran Akınafarimın, Judan marazi Babilonın kalabus ategha uamategha uan nguazimın Judan Distrighın ize. Egha me ua Godın Dıpenir igiam Jerusalemın an ingari.

Esrın Akınafarimın aven, an akuar pumuning ko mıkezim iti.

1. Persian Atrivim Sairus mıkezezi, Judan marazi faragha Babilonın kalabus ategha uamategha Judan Distrighın ize (Sapta 1--2).

2. Judaba ua Godın Dıpenimın ingarigha, nımıra nımıra ua Godın ziam fer arazibar gın zui (Sapta 3--6).

3. Ezi azenir maba gıvazi, Judan marazi uamategha Jerusalemın izezi, Esra men gumazir dapanımın iti. Esra Godın Arazibagh fofozir gumazir mam. Egha Godın ziam fer arazibar gın mangıva, an apengan ikıva, deragh dapiasa me mıgei (Sapta 7--10).

Israelia uamategha Juda ko Jerusalemın izi

(Sapta 1--2)

Atrivim Sairus ghaze, Judaba uamategh uan nguazimın mangam

(2 Eghaghaniba 36:22-23)

¹ Sairus kantri Persian atrivimın itir dughiamın, an azenir faraghavıra zuimın, Ikiavıra Itir God, akam inigha izir gumazim Jeremaia mikemezir akam damighti, a guizın otivasa, Sairusın niğhnizim fezi, an akar kam osirigha, a isa nguazir an ativagha gariba bagha bar da amangi. Eghti akar kam nguazir an ativaziba bar dar mangiti, gumazir akar kam inigha zuiba, gumazamiziba bagh a diponam.

² Kar Persian Atrivim Sairusın miğirigiam, “Ikiavıra Itir God, a Godın uan Nguibamın itim, a nguazimın itir kantriba bar na ganıngizi, ki dagh atifa. Egha Judan Distrighın aven Jerusalemın nguibar ekiamın, uan Dipenimın ingarasa na amısefe.

³ Eghti gumazir manaba ian tongın iki, God me ko ikiti, me ateghti, me Jerusalemın mavanang Ikiavıra Itir Godın Dipenimın ingar. A Israelian God, egha Jerusalemın itir God.

⁴ Eghti danganir manabar itir Israelian varazira, ia bar moghıra men akuragh bizir aghuiba me danıngti, me da inigh mangi. Ia silva ko gol, dagheba, asiziba, ingangarir biziba, ko bizir me Godın Dipenimın ofa damuamin

taba, uan ifongiamin gin mangi da isi pura me daning. Kar Godin Dipenir Jerusalem in nguibamin ikiamim.”

⁵ Ezi Judan anabam ko Benjaminin anabamin adarazir gumazir dapaniba, ko ofa gamir gumaziba ko Livain anabamin adarasi, me gumazamizir God men duaba fezi me uamategh Jerusalem mangasa ifongeziba, bar dikavigha, Ikiavira Itir Godin Dipenim uam an ingarsi mangasava ami.

⁶ Ezi men boroghin itir darasi, men akurvagha silvan itarir ekiaba ko gol ko dagheba me ganingi. Egha uaghan bizir aghuir ivezim bar pin koziba sara me ganingi. Egha Godin Dipenimin ofa damuamin asiziba sara pura me ganingi. Egha biziba aterir asiziba sara uaghan pura me ganingi.

⁷ Ezi Atrivim Sairus uaghan, Ikiavira Itir Godin Dipenimin itir itarir aghuiba ko, itarir dipam apiba sara me ganingi. Itariba ko itarir dipam apiba, Atrivim Nebukatnesar fomira ghua Israelia ko misogha me abiragha Jerusalem da inigha izegha, da isa uan asebar dipenim gati.

⁸ Persian Atrivim Sairus datirighin bizir kaba isava Mitredat ganingi, an atrivimin dagiar dipenimin garir gumazim. Ezi Mitredat da meneggha da isa Sesbasar ganingi, a Judan anabamin gumazir dapanir bar ekiam.

⁹⁻¹⁰ Bizir kabar dibobonim a kamakin: 30plan golin itarir ofa damuamiba, ko 1,000plan silvan itarir ofa damuamiba, ko 29plan itarir igharaziba, ko 30plan golin itarir muziariba, ko 410plan silvan itarir muziariba, ko 1,000plan itariba ko

dipaba apir itarir guar igharaziba.*

¹¹ Gol ko silvan itarir kaba, bar moghira dar dibobonim 5,400in tu. Ezi Sesbasar bizir kaba inigha, Israelian igharaziba ko Babilonin nguibar ekiam ategha Jerusalem in zui.

2

Israelian gumazamizir uamategha Jerusalem in ghuezibar dibobonim (Nehemia 7:4-73)

¹ Bar fomira, Nebukatnesar Babilonin atrivimin itir dughiamin, a ghua Judabav misogha men gumazamizir avirim inigha Babilonin kalabusin iki-asa me inigha ize. Egha gin gumazamizir avirim Babilon ategha iza, Jerusalem ko Judan danganir mabar iti. Me vaghvagha ua uan inazir afeziabar nguazibar iti.

² Judan anabamin gumazir dapanibar ziabar kara: Serubabel, Josua, Nehemia, Seraia, Relai, Mordekai, Bilsan, Mispar, Bikvai, Rehum, Ko Bana. Israelian anababar adarazir kalabus ategh uamategh Jerusalem in mangamiba, men ziaba ko men dibobonim kara:

³⁻²⁰ Parosin ovavir boribar gumaziba, men dibobonim 2,172in tu.

Ezi Sefatian ovavir boribar gumaziba, 372.

Ezi Aran ovavir boribar gumaziba, 775.

Ezi Pahatmoapin ovavir boribar gumaziba, 2,812. (Me Jesua ko Joapin ikizimningin ovavir boriba.)

* **1:9-10:** Ves 9 ko 10in aven, Hibrun akam deragha migirigiar kamin mingarim abighizir puvati.

Ezi Elamın ovavir boribar gumaziba, 1,254.
 Ezi Satun ovavir boribar gumaziba, 945.
 Ezi Sakain ovavir boribar gumaziba, 760.
 Ezi Banın ovavir boribar gumaziba, 642.
 Ezi Be bain ovavir boribar gumaziba, 623.
 Ezi Asgatın ovavir boribar gumaziba, 1,222.
 Ezi Adonikamın ovavir boribar gumaziba, 666.
 Ezi Bikvain ovavir boribar gumaziba, 2,056.
 Ezi Adinın ovavir boribar gumaziba, 454.
 Ezi Aterın ovavir boribar gumaziba, 98. (An ziar
 mam. Hesekia.)
 Ezi Besain ovavir boribar gumaziba, 323,
 Ezi Joran ovavir boribar gumaziba, 112.
 Ezi Hasumın ovavir boribar gumaziba, 223.
 Ezi Gibarın ovavir boribar gumaziba, 95.

21-35 Kar Judan nguibabar ziaba, gumazir
 uamategha Judan izeziba, men inazir afeziaba
 nguibar kaba fomira dar iti, ezi men ovavir boriba
 datirighın uamategha dagh apia. Nguibabar ziaba
 ko gumazibar dibobonibar kara:

Betlehemın nguibamın gumaziba, 123.
 Ezi Netofan nguibamın gumaziba, 56.
 Ezi Anatotın nguibamın gumaziba, 128.
 Ezi Asmavetin nguibamın gumaziba, 42.
 Ezi Kiriati Jearimın nguibam ko Kefiran
 nguibam ko Berotın nguibamın gumaziba,
 743.
 Ezi Rama nguibam ko Geban nguibamın gumaz-
 iba, 621.
 Ezi Mikmasın nguibamın gumaziba, 122.

Ezi Betel nguibam ko Ain nguibamın gumaziba, 223.

Ezi Nebon nguibamın gumaziba, 52.

Ezi Makbisın nguibamın gumaziba, 156.

Ezi Elamın nguibar igharazımın gumaziba, 1,254.

Ezi Harımın nguibamın gumaziba, 320.

Ezi Lotın nguibam ko Haditın nguibam ko Ono nguibamın gumaziba, 725.

Ezi Jerikon nguibamın gumaziba, 345.

Ezi Senan nguibamın gumaziba, 3,630.

36-39 Kar ofa gamir gumazibar ikizir, uamategha Jerusalemın ghueziba, men gumazibar ziaba ko men dibobonibar kara:

Jedaiyan ikizim, men inazir afeziam Jesua, an adarasi, 973.

Ezi Imerın ikizimın gumaziba, 1,052.

Ezi Pasurın ikizimın gumaziba, 1,247.

Ezi Harımın ikizimın gumaziba, 1,017.

40-42 Ezi Livain anabamın adarazir uamategha Jerusalemın ghueziba, men ziaba ko men dibobonibar kara:

Jesuan ikizim ko Katmielin ikizimın gumaziba, 74. (Ikizir kamningın inazir afeziam, Hodavia.)

Ezi Godın Dipenimın onger akabar faragha zuir gumaziba, 128. (Ikizir kamın inazir afeziam, Asap.)

Ezi Godın Dipenimın tiar akar ekiamın garir gumaziba, men ikizibar gumaziba, 139. (Men

inazir afeziabar ziabar kara: Salum, ko Ater, Talmon, Akup, Hatita, ko Sobai.)

43-54 Ezi Godin Dipenimin ingangarir gumazir uamategha Jerusalemın ghueziba, men ikizibar ziabar kara:

Siha ko Hasufa, Tabaot,
Keros, Siaha, Padon ko,
Lebana, Hagaba, Akup ko,
Hagap, Samlai, Hanan ko,
Gidel, Gahar, Reaia ko,
Resin, Nekoda, Gasam ko,
Usa, Pasea, Besai ko,
Asna, Meunim, Nefisim ko,
Bakbuk, Hakufa, Harhur ko,
Baslut, Mehida, Harsa ko,
Barkos, Sisera, Tema ko,
Nesia ko Hatifa.

55-57 Ezi Solomonın ingangarir gumazibar ovavir boribar ziabar kara: me uaghan uamategha Jerusalemın ghue:

Sotai ko Hasoferet, Peruda ko,
Jala, Darkon, Gidel ko,
Sefatia, Hatil, Pokeret, Hasebaim, ko Ami.

58 Godin Dipenimin ingangarir gumazibar ovavir boriba, ko Solomonın ingangarir gumazibar ovavir boriba, men dibobonim 392.

59-60 Ezi Delaian ikizim, ko Tobian ikizim, ko Nekodan ikizim, men gumazibar dibobonim 652. Men nguibabar kara: Telmela, ko Telharsa, Kerup, Adan ko Imer. Gumazir kaba uari uan inazir

afeziabar ziabagh fozir puvati. Kamaghin, me deravira uari akaghan kogh suam, me guizbangira Israelian adarasi, o puvati.

⁶¹⁻⁶² Ezi ofa gamir gumazibar ikizir kaba, me ziaba itir akinafarimin aven gara uarir tongin uan inazir afeziabar ziaba bagha ruia dar apizir puvati. Kamaghin amizi, me deragha uarigh fozir puvati, me guizbangira ofa gamir gumaziba, o puvati. Men ziabar kara: Habaia, Hakos, ko Barsilai. Barsilain ikizimin inazir afeziam fomira Gileatin Distrighin Barsilain ikizir igharazimin guivimin ike. Egha gumazir kam, uan amuimin afeziamin ziam ini. Gumazir 3plan kabar ikiziba, uan inazir afeziar tam in ziar tam in apizir puvati, gumazir dapaniba ghaze, me ofa gamir gumaziba puvati, me pura gumazir kinibar min iti.

⁶³ Ezi Judan gavmanin gumazir ekiam God bagha ofa gamir daghebar aman men anogoroke. A ghaze, me mizuam iki mangiti ofa gamir gumazitam otogh, Godin ifongiam gifoghsi, Urim ko Tumimin dagiamningin satu gikararang egh suam, me guizbangira ofa gamir gumaziba, o puvati.

⁶⁴⁻⁶⁷ Israelian gumazir uamategha ghueziba bar moghira, men dibobonim 42,360 in tu.

Ezi men ingangarir gumaziba ko amizibar dibobonim 7,337.

Ezi men onger akabar faragha zuir gumazamizibar dibobonim 200.

Ezi hoziaba 736.

Ezi kamelba 435.

Ezi donkiba 6,720.

Ezi donkin apuriba ko hoziar amebaba uarir ikia otezir nguziba, me mul dagh arigha, 245plan mulba inigha ize.

⁶⁸ Egha Israelia iza Jerusalemın itir Godın Dıpenimın otivigha, men gumazir dapanir maba, Godın Dıpenim uam an ingarasa uan biziba isa ofan mın puram akurvaghasa ada aningi. Me danganir Godın Dıpenim faragha ikezimın an ingaram.

⁶⁹ Gumazir bizir avırıba itiba, ko gumazir bizir muziarıba itiba, me itir biziba, me dar mırara ghua biziba isa da anıdi. Ezi golin osımtızim ghua 500 kilogremın tu. Ezi silvan osımtızim ghua 2,800 kilogremın tuzı, ofa gamir gumazıbar korotiaba, da 100pla.

⁷⁰ Ezi ofa gamir gumazıba ko Livain adarasi, ko gumazamızir ıgharazir maba, me Jerusalemın aven ko an boroghın iti. Ezi Godın Dıpenimın onger akabar faragha zuir gumazamızıba, ko Godın Dıpenimın tiar akar ekiamın garir gumazıba, ko Godın Dıpenimın ingangarır gumazıba, me Jerusalemın boroghın itir nguıbarar apia. Ezi Israelian gumazamızir ıgharazıba uan nguıbar men nazır afeziaba fomıra apiazıbara iti.

Israelia uamategha Godın Dıpenimın ingari

3

(Sapta 3--6)

*Me uamategha
Godin ziam fer arazim gami*

¹ Israelia bar, deravira uan nguibabar apiaghav itima, namba 7in iakinim oto. Ezi me bar iza navir vamira ikia Jerusalem in uari akufa.

² Ezi Jehosadak in otarim Josua, ko ofa gamir gumazir igharaziba, ko Sealtiel in otarim Serubabel uan adarazi ko, me bar uamategha Israelian God bagha ofa gamir dakozim in ingari. Kar, asiziba tue da bar isia mighirir ofabagh amir dakozim. Fomira, God in gumazim Moses Osirizir Arazim, me an gin ghua dakozir kam in ingari.

³ Me distrigh in kam in itir gumazir igharazibar atiatia, egha puvati, me ofa gamir dakozir faragha ikezim in danganim, a gisin uam an ingari. Egha me mizaraziba ko guaratizibar Ikiavira Itir God bagha asiziba tue da bar isia mighirir ofabagh ami.

⁴ Ezi Averpenibar Ikiamin Dughiar Ekiam otozi, me Moses Osirizir Araziba mikemezi moghin amua, bizir God damuasa me mikemeziba, me dughia bar zurara asiziba tue da bar isia mighirir ofabagh ami.

⁵ Egha me uaghan dughia bar zurara asiziba tue da bar isia mighirir ofabagh amuavira ikia, egha iakinir igiam in dughiar ekiaba bagha ofabagh amua, uaghan Ikiavira Itir God ua bagha in-abazi moghin, me isar ekiaba bagha ofaba a ganidi. Egha me uaghan uan ifongiam in pura daningamin ofabagh ami.

⁶ Gumamaziziba namba 7in iakinimın dughiar faragha zuir aruemın, me dughiar kamın ofan bar isia mighiriba Ikiavira Itir God ganiga iza ghua kamaghira iti. Egha me tighar maghin Ikiavira Itir Godın Dipenimın ingarsi dagiar ekier an apengan iki gavgavim a daningamiba, tighar dar arigham.

Me uamategha Godın Dipenimın ingari

⁷ Persian Atrivim Sairus, Israelian amamangatizi, me Lebanonın nguazimın itir temer sidaba iniam. Kamaghın, gumamaziziba dagheba ko temer olivin borem gumazir dapanibagh aningizi, me da isa Lebanonın kantrin nguibar ekiamning Tair ko Saidon, aningın gumamazizibar amadagha temer kabagh ivese. Ezi Tair ko Saidonın gumaziba uan temer sidan kaba inigha ongarim moghin ghua, Jopan nguibar ekiamın da amadazi da ize. Ezi Israelia uaghan dagiaba isava dagiabar aghorir ingangarir gumaziba ko dipenibar ingarir gumazibagh aningi.

⁸ Ezi Israelia uamategha Jerusalemın izezir dughiamın, dughiar maba ghua azenir pumuning oto. Egha ghua an iakinir pumuningın otozi, ingangarim guizbangira dikafi. Me datirighın Ikiavira Itir Godın Dipenim uam an ingari. Gumazir dapanim Serubabel, a Sealtielın otarim, ko ofa gamir gumaziba Josua, a Jehosadakın otarim, ko aningın adarazi bar, kar ofa gamir gumaziba ko Livaiba ko men marasi, bar kalabuziam ategha uamategha Jerusalemın izeziba, me ingangarir kam gami. Me Livain gumazir 20plan azenibar ikegha ghuavanadiba, me me isa Ikiavira Itir

Godin Dîpenimîn ingangarimîn gumazir dapani-bar me amîsefe.

⁹ Kamaghîn amizi, Jesua uan otariba ko an ikizim, kar Livain anabamîn gumaziba, me Katmiel uan otariba ko, kar Judan anabamîn adarasi, me uari inigha ingangarir kamîn faragha zui. Ezi Henadatîn ovavir boriba, me uaghan men akura. Me uaghan Livain adarasi.

¹⁰ Ezi dîpenimîn ingarir gumaziba, dagiar ekiaba isa Dîpenimîn apengan iki gavgavim a daningasa, da arîki. Ezi dughiar kamra, ofa gamir gumaziba uan ofa gamir korotiaba aghuigha, sighaba sara iza faraghavîra iza uan danganim ini. Ezi Livaiba, kar Asapîn adarasi, me vaghvagha tambarinbar suigha izi. Egha me bar Ikiavîra Itir Godin ziam fe, Israelian Atrivim Devit fomîra mikemezi mokin.

¹¹ Me bar akongegha uarira uari ikarvazir ighiabagh amua Ikiavîra Itir Godin ziam fava a minabi:

“Ikiavîra Itir God, a bar dera!

Guizbangîra, a zurara Israelian apangku-
vigha mamaghîra iti.”

Me gara guizbangîra fo, ingangarir gumaziba Ikiavîra Itir Godin Dîpenimîn dagiar ekiar an apengan iki gavgavim a daningamiba, me da arîghizi da iti. Kamaghîn amizi, me bar uan gavgavibar pamtemîn tiariba akara Ikiavîra Itir Godin ziam fe.

3:10: 1 Eghaghaniba 25:1 **3:11:** 1 Eghaghaniba 16:34; 2 Eghaghaniba 5:13; 7:3; Onger Akaba 100:5; 106:1; 107:1; 118:1; 136:1; Jeremaia 33:11

¹² Ofa gamir gumazibar gumazir ghurir aviriba, ko Livain gumazir ghuriba ko men anababar gumazir dapanir ghuriba, fomira Ikiavira Itir Godin Dipenir faragha ikezim ginighnigha, egha ingangarir gumazir kabar garima, me ua Dipenimin ingarima, me puvirama azi. Ezi gumazir igharaziba bar akongegha tiariba akara dei.

¹³ Araghasizim ko azirakam bar ekevezi, saghon mar itir gumaziba men niginir dafar kam baragha egha fozir puvati, me araghasi, o me azi. Me men niginimram orasi.

4

Apaniba Israelian ingangarim apirasa

¹ Ezi Juda ko Benjaminin anabamin apaniba orazima, Israelia kalabus ategha uamategħa iza Ikiavira Itir God bagħa Dipenimin ingari. A Israelian God.

² Egha me ghua Serubabel ko anababar gumazir dapaniba batogħa kamaghin me migei, “E ia ko Godin Dipenimin ingarasa. E uaghan ian Godin ziam fe. Bar fomira, Asirian Atrivim Esarhadon e amadazi e iza kantrin kamini iti. Egha e kagh izezir dughiamin ikegha iza datirighin, e ian God bagħa ofabagh amuavira iti.”

³ Ezi Serubabel ko Josua ko gumazir dapaniba kamaghin me migei, “Ia en akuragh Ikiavira Itir Godin Dipenimin ingaran e aghua. Persian Atrivim Sairus mikemezi mogħin, e uari an ingaram.”

4 Fomira nguazir kamın izezir gumazir kaba me pazi me damuasava amua ghaze, men naviba ikuvigh egh atiatigh Godın Dıpenimın ingangarım ategham.

5 Egha me dagıaba isa Persian gavmanın ingarır gumazir dapanibagh anigha Israelian ingangarım aghorıv kunasa me gaghori. Me kamaghın amua ghua gın Atrivim Dariusın dughiam oto.

Apaniba Judaba isa kot gati

6 Ezi dughiar maba gıvazi, Atrivim Darius aremezi, Atrivim Serksis an danganim inigha Persian atrivimın oto. An faraghavıra zuir dughıaba, Israelian apanıba akaba me gasır akınafarım osirigha a bagh anemada.

7 Ezi gın Serksis aremezi, Atrivim Artaserksis an danganim inigha Persian atrivimın oto. Ezi Bislam ko Mitredat koma Tabel, koma gumazir me ko ingarıba akınafarım osirigha Persian Atrivim Artaserksis bagha anemada. Me Aramın akamın akınafarım osiri. Eghti gumazir a dıponamım, Persian akamın a gıgham.*

8 Ezi gavmanın gumazir faraghavıra itim Rehum, ko Simsai provinsın kamın akınafarıba osirir gumazimning, aning Jerusalemın itir adarazir kotim gamua Atrivim Artaserksis bagha akınafarımın kamaghın an osiri.

9 “Dughiar aghuım Atrivim, ki Rehum nın gavmanın gumazir faraghavıra itim, ko Simsai

4:6: Esta 1:1 * 4:7: Akınafarır kamın migirıgıam, ves 4:7 tughua ghua ves 6:18ın, me Hibrun akamın an osirizir pu. Puvati. Me Aramın akamın an osiri.

provinsin kamın akınafariba osirir gumazim. Ga, ko ingarir gumaziba, me jasba, ko gavmanbar garir gumaziba, men nguibabar kara: Erekin provins, ko Babilonın kantrin ekiam ko Susan nguibar ekiam, a Elamın nguazımın itir nguibam. E bar ni bagha akınafarir kam osiri.

¹⁰ Fomıra atrivir bar ekiam Asurbanipal, gumazamizir maba nguibar igharazibar men suigha me isa Samarian nguibar ekiam ko Yufretisin Fanemın vongın itir provinsin me afe, me uaghan e ko akınafarir kam osiri.”

¹¹ Kar akınafarir me osirizim, me an mırara akınafarir igharazımın an osirigha anemada.

“Atrivim Artaserksis, e nın ingangarir gumaziba, e Yufretisin Fanemın vongın ikia, migirigiar maba iti. Egha e akınafarir kam ni bagha anemadi.

¹² O Atrivim, e kamaghsua, ni bizir kam gifogh. Judaba nın provinsin igharaziba ategha uamategha iza Jerusalemın nguibar ekiar kurar kam uam an ingari. Fomıra nguibar ekiar kamın gumazamiziba, atrivimın akaba batozir gumazamiziba, egha me datirighın uan nguibamın dagiar ekiar an apengan ikia gavgavim a ganıdiba ko biriba ua dar ingaravıra ikia, egha anegivasava ami.

¹³ O Atrivim, ni kamaghın fogh, gumazamiziba nguibar ekiar kam uam an ingariva an biriba agıvagh, egh me gavman danıngamin dagıaba ko takisin igharaziba ko uam a danıngan koghti, gın nın dagiar dipenimın dagiar avırıba puvatıgham.

¹⁴ Ni en garava bizibar en akurvasi, kamaghın

Judaba pazi ni damuva aghumsizim ni daningan e aghua. E kamaghsua, akinafarir kam ni oraghasa e ni bagha an osiri.

¹⁵ “E kamaghin ifonge, ni uan akinafariba osirir gumazibav mikemeghti, me mangi gavmanin akinafarir nin inazir afeziaba fomira osirizir osiziribar dipon. Jerusalem gumazamiziba, akaba barazir puvatizir darasi. Fomira inazir afeziabar dughiam, gumazamizir kaba, atriviba ko provinsbar gumazir dapaniba kamaghira osimtiziba me ganidi. Egha Jerusalem gumazamiziba, atrivibar akaba batosi, kamaghin amizi, atriviba nguibar ekiar kam gasighasiki.

¹⁶ “Kamaghin, O Atrivim ni foghasa e kamaghin ni migia ghaze, me ua nguibar ekiar kam in ingariva, an biriba agivaghti, ni ua Yufretisin Fanemin vongin provinsin kabagh ativaghan kogham.”

Atrivim men akam ikara

¹⁷ Ezi atrivim kamaghin men akinafarimin akam ikara:

“Dughiar aghuim. Gavmanin gumazir faraghavira itim Rehum, ko provinsin akinafariba osirir gumazim Simsai, ko gavmanbar garir gumazir igharaziba, ia Samaria ko nguazir igharazir Yufretisin Fanemin vongin itir provinsin itiba, akinafarir kam ia bagha zui.

¹⁸ “Akinafarir ia amadazim, me an gara Persian akamin ki oraghasa me a gigha a dibori.

19 Ezi ki akinafariba osirir gumazibav mikemezi, me akinafaribar gara egha fo, dughiar aviribar Jerusalemın gumazamiziba akaba barazi puvati, egha atrivibar akaba batosi. Ezi guizbangira gumazir kurar avirim nguibar ekiar kam gizifa.

20 Fomira atrivir gavgaviba Jerusalemın gara ikiava, Yufretisin Fanemin vongin itir provinsin kaba bar dagh ativagha dar gari. Egha me gavman daningasa gumazamiziba da dagiaba ko takisin igharagha garir aviriba isi.

21 “Kamaghın amizi, ia akar gavgavimra me bagh anemangi men anogoreghti, me ua nguibar ekiar kamın ingaran marki. Egh me nararama oragh ikiti ki me mikimam.

22 Ia zuamira mangi bizir kam damigh. Ia a damighan koghti, men ingangarim en atrivimin araziba ko dagiaba iniamin tuavibagh asighasigham.”

23 Ezi me Atrivim Artaserksis da akinafarir kam inigha ghua Rehum ko Simsai ko gavmanbar garir gumazir igharaziba bagha ghua me oraghasa a dibori. Ezi me Judan gumazir Jerusalemın nguibamin itiba, akar bar gavgavimin nguibar ekiar kam uam an ingaran men anogoroke.

24 Ezi Godın Dipenir Jerusalemın itim, an ingangarim pura tugha mamaghira iti. Egha kamaghira ikia ghua Darius Persian atrivimin otozir

dughiam, an azenir pumuning oto.†

5

Me ua Godin Dïpenir ingangarim gami

¹ Dughiar kamın, Godin akam inigha izir gumazimning, Hagai ko Sekaraia, Sekaraia a Idon ovavir borir mam. Aning gumazamizir Jerusalemın nguibam ko Judan nguazimın itiba bagha Godin akamın gun me miġei. Aning Israelian Godin ziamın gavgavimın miġei. Godin kam bar pın ikia me gatifa.

² Ezi Serubabel, Sealtielın otarim, a ko Josua, Jehosadakın otarim, aning Godin akam inigha izir gumazir kamningın akam baregha, gumaziba inigha ua Jerusalemın Godin Dïpenimın ingari. Ezi Godin akam inigha izir gumazir kamning, men akurvasi.

³ Dughiar kamın, Tatenai, Yufretisin Fanemın vongın itir provinsin gavmanın gumazir dapanim. A ko Setar Bosenai, ko gumazir aning ko ingarir igharaziba, me Israelia amir biziba baregha zuamira Jerusalemın ghu. Egha Godin Dïpenimın ingarir gumaziba kamaghın men azara, “Tina ia mikemezi, ia dïpenir kam uam an ingari.”

⁴ Egha me uaghan Dïpenimın ingarir gumazibar ziaba bagha men azai.

† **4:24:** Ves 24, an a sapta 4 ves 5in miġirigiar otevimın tughu zui. Ezi 4:6-23, Atrivim Darius aremegha givazi, azenir aviribar ġin bizir avirir otiviziba, an dar gun miġei. **5:1:** Hagai 1:1; Sekaraia 1:1 **5:2:** Hagai 1:12; Sekaraia 4:6-9

⁵ Ezi Godin damazim Judabar gumazir dapani-bar garavira iti. Ezi Persian gavmanin gumazir dapanir pumuning gumaziba ingangarim damuan men anogoroghezir puvatigha, ghua Persian gumazir kaba ua Judaba amir bizir kamın gun miġia Darius bagh akınafarim osirigha, anemadagha mizua ghuav itima, an ikarvazimin akam ua ize.

⁶⁻⁷ Tatenai, Yufretisin Fanemin vongin itir provinsin gavmanin gumazir dapanim, ko Setar Bosenai, ko gumazir aning ko ingarir igharaziba, me kamaghin Atrivim Darius bagha miġiava osiri.

“Atrivim Darius, navir amirizim ko dabirabir aghuim ni ko iki.

⁸ “Ni kamaghin fogh, e Judan Distrighin ghuegha gari, Judaba uan Godin Gavgaviba Bar Itimin Dipenim uam an ingari. Me dagiar dafar dighoreziba isa, palangin ighuvir me ighuvizibagh isin da afa zui. Egha ingangarim me deragh an gara a gamizi, a bar deragha zuamira ghuavira iti.

⁹ “Ezi e men faragha zuir gumazibar diagha men azara, tinara ian amamangatizi, ia Godin Dipenim uam an ingara ingangarir kabagh ami?

¹⁰ Egha e uaghan men gumazir dapanir kabar ziaba bagha men azara, e ingangarir kamın faragha zuir darazir ziabagh fogh, da osirigh ni mikimam.

¹¹ “Ezi Judaba kamaghin e ikara, ‘E overiam ko nguazim gativazir Godin ingangarir gumaziba. En atrivir gavgavir mam fomira Dipenir kamın ingarigha anegivazi, e datirighin uam an ingari.

12 Fomira en inazir afeziaba Godin uan Nguibamin Itim gamizi, an atarava Kaldian gumazim Nebukatnesar, Babilonin atrivimin amamangatizi, a Godin Dipenim apirigha bar a gasighasigha, gumazamiziba inigha ghua Babilonin kalabus gati.

13 Ezi gin Sairus Babilonin atrivimin itir dughiamin, an azenir faragha zuir kamın, an e mikemezi, e ua God Dipenimin ingari.

14 Fomira Jerusalemın itir Godin Dipenimin aven, me Godin ziam fasa, gol ko silvan ingarizir itariba ko dipaba apir itarir aviriba iti. Ezi Atrivim Nebukatnesar bar da inigha ghua Babilonin uan asemın dipenimin ada ariki. Ezi gin Atrivim Sairus itariba ko dipaba apir itarir kaba isa en gumazir mam Sesbasar ganingi. Gumazir kam, Atrivim Sairus anemisevezi, a Judan Distrighın gavmanın gumazir dapanimin iti.

15 Ezi Atrivim Sairus, Sesbasar migia ghaze, a ua bizir kaba inigh Jerusalemın mangi, danganir Godin Dipenim faragha ikezimra, uam an ingarigh bizir kaba an aven dar arikigh.

16 Kamaghın amizi, Sesbasar Jerusalemın izegha, Godin Dipenim bagha uam dagiar ekiaba isa, Dipenimin apengan iki gavgavim a daningasa, da ariki. Dughiar kam iza datirighın ingangarim ghua, egha givazir puvati.'

17 "Atrivim e uari, ni uan akınafariba osirir gumazibav kemeghti, me Babilonin akınafaribar aven Atrivim Sairus mikemezir akar kam bagh deragh rui. Ni ti fogham,

Atrivim Sairus a guizbangira Godin Dipenim uam an ingarasa me mikeme. Egh ni gin akam amadagh deragh e mikim suam, me dipenir kam uam an ingaram, o puvatigham.”

6

Me uam Atrivim Sairusın akaba buri

¹ Ezi Atrivim Darius mikemezi, an akinafariba osirir gumaziba Babilonın ghugha akinafarir Atrivim Sairus osiriziba bagha, gavmanın akinafaribar aven da buri.

² Egha me Babilonın dar apizir puvati. Me ghua Midianın Provinsın itir nguibar ekiam Ekbatanan tugha ruia akinafarir righizir mamın api. Ezi akinafarir kam kamaghın miği:

³ “Sairus atrivimın itir dughiamın, an azenir faragha zuimın, a ghaze, me ua Jerusalemın itir Godin Dipenimın ingaram. Egh danganir kam, me asiziba tue da isia mighirir ofabar amu egh ofan igharazir maba uaghan da inigh izam. Me Dipenim bagh dagiar ekiaba isi dipenimın apengan iki gavgavim a daningisi, dar arıgham. Dipenir kamın siriam 27 mitan tughti, an arozim mangi 27 mitan tugh.

⁴ Egh me dipenir biribar ingarsi dagiar dafaba isi abiar 3pla uarigh isin dafi ghuavanang otogh, egh temer abiar ighuvir vamıram a gisin datigh, egh ua kamaghıra an ingar ghuavanang otogh. Egh atrivimın dagiar dipenimın dagiataba inigh bizir kabagh ivezıva, egh ingangarir gumazibar ivezim uaghan me daning.

⁵ Egh me uaghan Godin ziam fisi, gol ko silvan ingarizir itariba ko dipaba apir itariba bar da inigh, mangi Jerusalem itir Godin Dipenir igiamin dar arikigh. Fomira Atrivim Nebukatnesar Jerusalemın bizir kaba inigha Babilonın ize. Ezi ia datirighın ua da inigh mangi dar danganibar arigh.”

Atrivim Darius ghaze, me ingangarim damu mangivira iki

⁶ Atrivim Darius, a Sairus fomira osirizir akınafarımın gara fogha, uan ingangarir gumazir dapanibar akınafarim ikaragha kamaghın osiri:

“Dughiar aghuim, Tatenai, Yufretisin Fanemin vongin itir provinsin gavmanin gumazir dapanim, ko Setar Bosenai, ko gumazir gua ko ingarir igharaziba, ki akar kam ia bagh anemadi. Ia pura Judabar gan, egh Godin Dipenimin ingangarim men anogoroghan marki.

⁷ Ia me ateghti, Judan Distrighın gavmanin gumazir faragha zuim ko men gumazir dapaniba Godin Dipenim faragha ikezi naghın uam an ingar.

⁸ “Kamaghın amizi, ki akar gavgavımın kamagh ia migei, ia uaghan Judan gumazir dapanibar akuragh Dipenir kamın ingar. Me bizitam bagh mikimti, ia bemira me bagh a givesegh. Ki dagiar ia Yufretisin Fanemin vongin itir provinsbar gumazamiziba dama takisin min isiba, ki dav gei, kar atrivimin dagiaba. Kamaghın ingangarımın suighsuighan kogham.

⁹ Dughiabar zurara, Judan ofa gamir gumaziba, Godin uan Nguibam Itim bagh asiziba tue

da isia miġhirir ofaba, ko ofan igharazir mabar amusi, bizir manam bagh ia mikimti, ia da isi me daning. Bulmakaun apurir igiaba, sipsipin apuriba, sipsipin nguziba o wit, amangszim, wainin dipam, o olivin borem, ia dughiatam ataghiraghan marki, ia zurara dughiabar me daning.

¹⁰ Ia kamaghin damuti, me Godin uan Nguibamin Itim ifongezir ofabar amuva, a ko mikimti, a na ko nan otaribagh nighnigh deragh e damuam.

¹¹ “Ki akar gavgavim, ua kamaghin ia miġei. Tina akam baraghan kogham, gumazitaba an dipenir birimin agharitam asigh, aneminegh, an namnam giniva anemikizagh. Egh me an dipenim gasighasigh a damuti, a mati me bizir bar miziriziba inigha tintinibar dar pozim mikini.

¹² God, Jerusalem ginabagha ghaze, a kagh ikiam. Eghti ni tina, atrivitam o gumazir kinitam, ni akar kam batuegh Godin Dipenir Jerusalem Itim gasighasighti, God pazivira ni damigham. Ki Atrivim Darius, akar gavgavir kam gami. Ia bar deraghvira an gin mangi.”

Me God baghavira Dipenir kam amisefe

¹³ Ezi gavmanin gumazir dapanim Tatenai, ko Setar Bosenai, ko gumazir aning ko ingarir igharaziba, me Atrivim Dariusin akar gavgavim baraki, egha bar a mikemezi moghiram ami.

¹⁴ Kamaghin amizi, Judan gumazir dapaniba ingangarim bar deraghavira a gamua ghuavira iti.

Ezi Godin akam inigha izir gumazimning Hagai, ko Idon ovavir borim Sekaraia, aning gavgavim me ganiga me abiri. Ezi Israelian God mikemezi moghin, me ingaravira ikia ghua anegifa. Egha Persian atriviba Sairus ko Darius ko Atrivim Artaserksis, me bar mikemezi moghira, Judaba Godin Dipenimin ingari.

¹⁵ Egha Darius atrivimin itir dughiamin, me namba 6in azenimin, Adarin iakinimin, namba 3in aruemin, me Godin Dipenim agifa.*

¹⁶ Egha Israelin gumazamiziba bar, ofa gamir gumaziba, Livaiba, ko gumazamizir kalabus ategha uamategha izezir igharaziba, me bar Godin ziam famin isar ekiam gamua, Godin Dipenim isa an agharim garigha, bar akongegha ghaze, dipenir kam a Godin Dipenimra.

¹⁷ Me Godin Dipenim ginighnighamin ofabagh amua, 100plan bulmakaun apuriba, 200plan sip-sipin apuriba, 400plan sipsipin nguziba ko 12plan memen apuriba isa ofabagh ami. Me memen kaba, Israelin anababar 12pla vaghvagha, men arazir kuraba batoghasa dar ofa gami.

¹⁸ Egha uaghan me Jerusalem in itir Godin Dipenimin arazibar gin mangasa, ofa gamir gumaziba ko Livaiba amisevegha, ingangariba ko ingangarir danganibar ua me arisi. Me Moses Akinafarimin Osirizi moghiram ami.

God Israelia Gitazir Dughiam, me a ginighnigha isam gami

* **6:15:** Judabar iakinim Adar, an en iakinimning Februari ko Masin otifi.

¹⁹ Gın izir azenimın, iakinir faraghavıra zuimın, namba 14ın aruem, gumazamizir kalabus ategha uamategha izezir kaba, God Israelia Gitazir Dughiam gıñighnıgha isam gamua bar akonge.

²⁰ Ofa gamir gumaziba ko Livaiba ruegha uari akırigha Godın damazimın zue. Egha Livaiba, God Israelia gitazir ofabar amuasa sipsipın nguzibav soke. Tuavir kamın me Israelian kalabus ategha ua izeziba, ko ofa gamir gumaziba, ko me uari bagha ofabagh ami.

²¹ Ofan me amir asızir tuzir kaba, Israelian kalabus ategha ua izeziba, me bar uari inıgha da ame. Ezı uaghan nguazir kamın itir gumazamizir ıgharaziba, me ikızir ıgharazibar arazir mızırıziba ategha, Ikiavıra Itir Godın ziam fasa ifonge, a Israelian God, me bar uari inıgha ofan kabar asızir tuziba ame.

²² Me aruer 7plan bar akuegha Yis Puvatızir Bretin Isam Damuamin Dughiam, an isam gami. Me fo, Ikiavıra Itir God, Asirian atrivim gamizi a me ko navir amırızim inıgha, Israelia Godın Dıpenimın ingangarimın men akura. Kamaghın amizi, me guizbangıra bar akonge.

Esra Jerusalemın amizir ingangariba

7

(Sapta 7--10)

Esra Jerusalemın oto

¹⁻⁵ Azenir avırıba gıvazıma gın, Artaserksis Persian atrivimın itima, gumazir mam Babilonın iti,

an ziam Esra. Esra an Aronin ovavir boribar mav. Esran inazir afeziabar ziabar kara: Esra, a Seraian otarim. Ezi Seraia, Asarian otarim. Ezi Asaria, Hilikian otarim. Ezi Hilkia, Salumin otarim. Ezi Salum, Sadokin otarim. Ezi Sadok, Ahitupin otarim. Ezi Ahitup, Amarian otarim. Ezi Amaria, Asarian otarim. Ezi Asaria, Meraiotin otarim. Ezi Meraiot, Serahian otarim. Ezi Serahia, Usin otarim. Ezi Usi, Bukin otarim. Ezi Buki, Abisuan otarim. Ezi Abisua, Finiasin otarim. Ezi Finias, Eleasarin otarim. Ezi Eleasar, Aron otarim. Ezi Aron, a ofa gamir gumazibar dapanim.

⁶⁻⁷ Bar fomira Ikiavira Itir God, Israelian God, uan Araziba isa Moses ganingi. Ezi Esra deravira Moses Osirizir Arazibagh fo. Ezi dughiabar zurara, God deraghavira Esra gami, kamaghin Esra bizir tiziba bagha Atrivim Artaserksisin azangsis, ana ganidi. Egha Artaserksis atrivimin itima, an namba 7in azenimin, Esra Israelian gumazamizir igharaziba ko Babilon ategha ua Jerusalem zui. Men aven ofa gamir gumaziba ko Livaiba, ko onger akabar faragha zuir gumaziba, ko Godin Dipenimin garir gumaziba koma, Godin Dipenimin ingangarimin gamir gumaziba.

⁸⁻⁹ Esra me ko, iakinir faraghavira itimin, an aruer farazimin Babilon ategha Jerusalem zui. Ezi God men akurazi, me iakinir namba 5in, an aruer farazimin Jerusalem oto.

¹⁰ Esra, Ikiavira Itir Godin Arazibagh fogh deravira dar gin mangasa, pamtemin ingarir gumazim. Egha a uaghan arazir God ifongeziba ko bizir a damuasa me mikemeziba, deravira Israelian sure damuti, me uaghan deravira dar gin mangam.

Atrivim Artaserksis, Esra bagha akınafarim osiri

¹¹ Ofa gamir gumazir kam Esra, a uaghan Godın Arazibagh fozir gumazibar mav, a Ikiavıra Itir Godın Akar Gavgaviba ko arazir God ifongeziba, a bar dagh fo. Ezi dughiar kamın, Atrivim Artaserksis akınafarir mam osirigha Esra ganıngi. Ezi akınafarim kamaghın migei:

¹² “Ki Atrivim Artaserksis, ki kantrin atrivibar atrivir ekiam. Dughiar aghuim Esra, ni ofa gamir gumazim, egha Godın Uan Nguibamın Itimın Araziba, ni bar adagh fo.

¹³ Ki akar gavgavimın uan ingangarir gumazibav kemegha ghaze, Israelian gumazamizir datirighın kagh itiba, ko ofa gamir gumaziba, ko Livaiba, men nın gın Jerusalemın mangısi ifuegh, egh me mangı.

¹⁴ “Ki 7plan gumazir nighnızir aghuiba na ganıdiba ko, e ni amadaghti, ni mangı Jerusalem ko Judan gumazamiziba itir danganiba bar dar gan, egh kamaghın me gifogham, me Godın Arazibar suiragha dar gıntisi, o puvati. Godın Arazimın Akınafarir kam, a nın agharimın iti, ezi ni an suiraghav iti.

¹⁵ Ezi ki uan fofozir gumaziba ko, gol ko silva ko bizir aghuitaba inigh Israelian God danıngasa. Eghti ni bizir aghuir kaba inigh mangı Godın Dipenir Jerusalemın itimın dar arıgh.

¹⁶ Egh uaghan, ni Babilonın Distriğhın inizir gol ko silvaba inigh mangı. Egh uaghan, bizir Israelia ko ian ofa gamir gumaziba Jerusalemın itir Godın Dipenimın ingarasa puram anıngiziba,

ni da inigh mangi.

¹⁷ “Ni deravira dagiabar amu. Ni bulmakaun apuriba ko, sipsipin apuriba ko sipsipin nguziba, ko wit ko wain, givezagh da inigh mangi Jerusalem itir Godin Dipenimin otogh ofa gamir dakozimin ofa damu.

¹⁸ Ia ofan kabagh ivezagh givaghti gol ko silvan naba ikivira ikiti, ni uan adarazi ko ia uan God ko mikimiva, an nighnizim gifogh, dagiar kaba isi bizir a ifongezibagh ives. Egh ia fogh givagh bizir kabara, dagiar kabar dagh ivesegh.

¹⁹ Ia itariba ko dipaba apir itarir ia uan Godin Dipenimin an ziam fasa me ia ganingiziba, ia da inigh mangi bar da isi uan Godin Dipenimin ada arikigh.

²⁰ Eghti bizir kaba oteveghti, ia nan dagiar dipenimin na da dagiataba inigh bizir otevezir igharaz tabagh ivesegh.

²¹ “Ki Atrivim Artaserksis, nan dagiar dipenimin ingangarir gumaziba, me Yufretisin Fanemin vongin itir provinsin iti, ezi ki akar gavgavim me ganidi. Nan migirigiam kamakin, ofa gamir gumazir kam Esra, Godin uan Nguibamin Itimin Araziba, a bar deravira dagh fo. A Godin Dipenimin ingarsi, bizir tizim bagh ian azangam, eghti ia zuamiram a daningh.

²² Eghti bizir ia a daningamiba, da dibononir kam gafighan marki, Silva 3,400 kilogamra iki, wit 500 beghiabara iki, wain 2,000 litara iki, eghti olivin borem 2,000 litara iki. Eghti amangsizim a ifongezi moghin ia a daning.

²³ Ia Godin Uan Nguibamin Itim, uan Dipenim bagha ifongezir biziba, ia bar ada isi Ezra daning.

Ki kamaghin ifonge, Godin adarim, na ko nan boriba ko nan ovavir borir gin otivamiba, bar en ikian kogham.

²⁴ “Ia orakigh, ia ofa gamir gumaziba, ko Livaiba, onger akabar faragha zuir gumaziba, Godin Dipenimin garir gumaziba, koma Godin Dipenimin ingangarim gamir gumaziba ko Godin Dipenimin ingarir gumazir igharaziba, ia takisin dagaiba me dam da inian marki.

²⁵ “Ki fo, Esra, nin God fofozir bar avirim ni ganingi, kamaghin ni ingangaribar faragha zuir gumaziba ko jasba, amiseveghti, me gumazamizir Yufretisin Fanemin vongin ikia Godin Arazibar gin zuiba, deragh me gativagh me damu. Egh ian gumazamizitaba deragh Godin Arazibagh foghan koghti, ni deragh men sure damuti, me fogh dar gin mangam.

²⁶ Eghti gumazitaba nin Godin Arazibar gin mangan kogham, o ki Atrivim Artaserksis, nan akar gavgaviba dar gin mangan kogham, eghti ni bar zuamira ivezir kuram me daningam. Ni me misueghti me aremegh, o me amadaghti me mangi saghon itir kantrin igharazitamin mangi, o men biziba inigh, o me isi kalabus datigh.”

Esra Godin ziam fe

²⁷ Ezi Esra ghaze, “Ikiavira Itir God, an en inazir afeziabar God, ki bar a minabagha an ziam fe! An Atrivim Artaserksisin nighnizim fezi, a Ikiavira

Itir Godin Dipenir Jerusalemın itim deragha a damuasa ifuegħa tuavir kam ati.*

²⁸ God nan apangkuvighavira ikia, kamaghın an atrivim ko nighnızir aghuiba atrivim ganidir gumaziba, ko an ingangaribar faragħa zuir gumazir dapaniba nighnızim me ganıngizi, me nan akurvagħasa bar akonge. Ezi Ikiavira Itir God, nan God, a nan akuragħa gavgavim na ganıngizi, ki Israelian anababar gumazir dapanir aviriba uabın gın Jerusalemın mangasa men azangsızima, me uagħan mangasa ifonge.”

8

Judan gumazir uamategħa Jerusalemın ghuzibar ziaba

¹ Kar Israelian anababar gumazir dapanir Babilonın kalabus ategħa, Esran gın uamategħa Jerusalemın ghuziba, men ziabar kara. Dughiar kamın Artaserksis atrivimın iti.

²⁻³ Gersom, a Finiasın ikızimın ovavir boribar mav.

Ezi Daniel, Itamarın ikızimın ovavir boribar mav.

Ezi Hatus, a Sekanian otarim, egha Devitın ikızimın ovavir boribar mav.

Ezi Sekaraia, Parosın ikızimın ovavir boribar mav. Ezi an adarazi 150plan gumaziba Sekaraia ko ghue. Men ikızimın adarazir, akınafarir men inazir afeziabar ziaba itir mam, me an suira.

* **7:27:** Esra uabi sapta 7:27--9:15 osiri, ezi gumazir igharazim saptan igharaziba osiri.

- 4 Ezi Elioenai, a Serahian otarim egha Pahatmoapın ikizimın ovavir boribar mav. Ezi an adarazi 200plan gumaziba a ko ghue.
- 5 Ezi Sekania, a Jahasielin otarim, ezi an adarazir 300plan gumaziba a ko ghue.*
- 6 Ezi Ebet a Jonatanın otarim, egha Adinın ikizimın ovavir boribar mav. An adarazir 50plan gumaziba a ko ghue.
- 7 Ezi Jesaia, Atalian otarim. Egha Elamın ikizimın ovavir boribar mav. Ezi an adarazir 70plan gumaziba a ko ghue.
- 8 Ezi Sebadaia, a Maikelin otarim, egha Sefatian ikizimın ovavir boribar mav. An adarazir 80plan gumaziba a ko ghue.
- 9 Ezi Obadia, a Jehielin otarim, egha Joapın ikizimın ovavir boribar mav. Ezi an adarazir 218plan gumaziba a ko ghue.
- 10 Ezi Selomit, a Josifian otarim. An adarazir 160plan gumaziba a ko ghue.†
- 11 Ezi Sekaraia, a Bebain otarim, egha Bebain ikizimın ovavir boribar mav. An adarazir 28plan gumaziba a ko ghue.
- 12 Ezi Johanan, a Hakatanın otarim, egha Asgatın ikizimın ovavir boribar mav. An adarazir 110plan gumaziba a ko ghue.
- 13 Ezi Elifelet ko Juel ko Semaia, me Adonikamın ikizibar ovavir boriba. Egha Adonikamın adarazir 60plan gumaziba, gumazir kaba ko ghue. Egha me dughiar kamra me ko ghuzir puvati. Me gın dughiar igharazimın ize.

* **8:5:** Hibrun akam deragha miğirigiar kamın mingarim abighizir puvati. † **8:10:** Hibrun akam deragha miğirigiar kamın mingarim abighizir puvati.

14 Ezi Utai ko Sakur, aning Bikvain ikizimın ovavir boribar gumazimning. Bikvain adarazir 70plan gumaziba aning ko ghu.

Esra Godın Dıpenimın aven ingangarım damuasa Livain marazi amısefe

15 Ki Esra, ki me ko ghua Ahavan nguibar ekiamın Faner an amadaghan zuimın gumazamiziba akuvagha, me ko 3plan aruebar danganir kamın iti. Egha ki ofa gamir gumazibar marazir garima, me en tongın ti, ezi Livain tav itir puvatı.

16 Kamaghın amizi, ki gumazir dapanir 9plan diazi me izi. Gumazir kabar ziabar kara: Elieser, Ariel, Semaia, Elnatan, Jarip, Elnatanın igharazim ko Natan, Sekaraia koma Mesulam. Egha ki uaghan fofozir aghuim itir gumazir pumuningın dia. Aningın ziamning, Joiarip koma Elnatan.

17 Egha ki me amadazıma, me Ido bagha ghue. Ido a Godın Dıpenimın ingangarır gumazim. Egha nguıbam Kasifian gumazir dapanim. Ki akam amaga ghaze, a koma, a ko ingarır gumazibar azaraghtıma, a gumazitaba amadaghtıma me izi, e ko Godın Dıpenimın ingaram.

18 Godın apangkuvim e ko itima, a Livain gumazir mam e bagha anemada. An ziam Serebia, egha Malin adarazir mav. A deraghavıra ingangaribagh ami. Ezi an otariba ko an adarasi, 18plan gumaziba a ko ize.

19 Ezi Ido uaghan Hasabia ko Jesaia amada. Aning Merarin adarazir gumazimning, egha uan ikizimın gumazir 20pla ko ize.

20 A uaghan 220plan gumazir Godın Dıpenimın ingangarım damuamıba amangi. Fomıra Atrivim

Devit uan gumazir dapaniba ko, gumazir kabar inazir afeziabagh inabazi, me Livaibar akura. Ezi 220plan gumazir kabar ziaba, akinafarir mamın iti.

Esra Israelian gumazamiziba ko me bar moghira dagheba ategha God ko miği

²¹ E Ahavan Fanemın boroghın ikiava, ki kamaghın gumazamizibav gei, “E dagheba ateghıva uan Godın damazımın uari abınıgham. Egh e Jerusalemın mangamın dughiamın, e uarir akuraghsi an azaraghti, an e ko en boriba ko en bizibar ganam.”

²² Ki kamaghın me miği, ki tizim baghavıra atrivimın azangsıghan aghua, eghti a tuavimın en apanibar e geghuvamin hoziabagh apiaghirir gumaziba ko midorozir gumaziba na ganıghai.

Ki atrivim ko itir dughiamın, ki kamaghın a mikeme, “En God a bar deraghavıra gumazamizir an gın zuibagh ami. A uaghan gumazamizir an akabar gın zuir puvatiziba, a men atara mızazim me gasi.” Ki kamaghın atrivim mikeme, kamaghın amizıma, ki midorozir gumaziba bagh an azangsıghan aghumsiki.

²³ Egha e dagheba ategha uan God ko miğeıma, an en akam baragha, e geghuva deraghavıra e gami.

Ofa gamir gumaziba Godın Diıpenimın ofabar amuamin bizibar gan

²⁴ Ki Serebia ko Hasabia ko 10plan faraghavıra zuir ofa gamir gumazir ıgharaziba misevegha, men diazi me ize.

25 Bar fomira atrivim ko nighnizir aghuiba a ganidir gumaziba, ko gavmanin ingarir gumazir dapaniba, ko Israelian gumazamiziba bar, me silvaba ko golba ko itariba isa Godin Dipenimin aven ingangarim damuasa na ganingi. Ezi ki da inigha dar osimtizim menegha, da isava ofa gamir gumazir kabagh aningi.

26 Bizir ki me ganingizir kaba, dar osimtiziba kamakin: Silvan osimtizim, 22,000 kilogrem, ezi golin osimtizim 3,400 kilogrem, ezi 100plan silvan itarir ekiar kabar osimtizim, da vaghvagha 34 kilogrem.‡

27 Golin itarir ekiar 20pla, dar osimtizim vaghvagha 8 kilogrem ko 400 grem. Brasin itarir ekiar pumuning, me bar deraghavira aningin ingarizi aning taghtasi, ezi aningin ivezim mati golin itarir ekiar pumuning.

28 Ezi ki 12plan ofa gamir gumazibagh aniga kamaghin me migei, "Ia oragh. Ia Ikiavira Itir God, en inazir afeziabar God, a ua bagha ia amisevezi, ia an damazimin zuegh an ingangarim damuam. Ezi kamaghira, itariba ko dipaba apir itariba uaghan Godin damazimin zue, egha da an bizibara. Ezi silva ko gol, gumazamiziba uan ifongiamin gin ghua da isa pura ofan min Ikiavira Itir God ganingi.

29 Ia bizir kaba deravira dar gan mangi Jerusalem Godin Dipenimin otogh. Egh ia munagh da isiva, Godin Dipenimin aven itir danganimin mangi ofa gamir gumazir ekiaba ko Livaiba ko Israelian ikizibar gumazir dapaniba,

‡ 8:26: Hibrun akam deragha migirigiar kamin mingarim abighizir puvati.

ia men damazimın bizir kabar osımtıziba meng men agharım darıgham.”

³⁰ Ki mikemegha gıvazıma, ofa gamir gumazıba ko Livaıba, me e ko Jerusalemın mangasa, silva ko gol ko itarıba isi.

Esra ko Judan gumazır kalabusın ikezıba, me uamategha Jerusalemın ghue

³¹ Kar iakinir faragha zuımın, namba 12ın aruemin, e Jerusalemın mangasa Ahavan Fanem ataki. Ezi en God e ko ikia, deravıra en garıma, bizir kuratam tuavımın e batozır puvati. Kamaghın apanıba iza e misoghezır puvatızı, okımakıar gumazıba tuavır miriamın mongegha uarı fava en mikırava en bizıba okemezır puvati.

³² E ghua Jerusalemın otıvıgha, 3plan aruebar avughsa pura iti.

³³ Egha namba 4ın aruemin, e Godın Dipenimın ghua silva ko gol ko itarır kabar osımtızıba mengegha, da isa ofa gamir gumazım Meremot ganıngi. Meremot a Urian otarım. A ko Finiasın otarım, ofa gamir gumazım Eleasar, koma Livain gumazır pumuning, Josabat a Jesuan otarım, ko Noadia, a Binuin otarım ko me ganıngi.

³⁴ Me bar uarı inıgha bizır kaba deravıra da mengegha da guragha dar osımtızım gıfogha ghaze, bizıba bar iti. Egha da isa akınafarımın aven vaghvagha da osiri.

³⁵ Dughıar kamın, kalabus ategha ua izezir gumazamızıba bar, asızır maba inıgha iza Israelian God bagha asızıba tue da isia mıghırır ofabar amuasa. Me Israelian anabar 12pla bagha bulmakaun apurır 12plan ofa gami. Egha uaghan

sipsipin apurir 96pla, ko 77plan sipsipin nguziba isa ofa gami. Egha uaghan memen 12pla isa me uan arazir kuraba gin amangasa uaghan dar ofa gami. Asizir kaba bar, me avimin tue da bar isa mighirir ofabar min Ikiavira Itir God ganingi.

³⁶ Egha uaghan me akinafarir atrivim me ganingizim isava, Yufretisin Fanemin vongin itir provinsin gumazir dapanim ko, a ko ingarir gumazir igharazibagh aningizi me an ganigha, gin deravira Godin gumazamizibagh amua, Godin Dipenimin ingangarimin men akurvasi.

9

Judan marazi, arazir kurabagh amua God gifozir puvatizir ikizibar guivibar iti

¹ Bizir kaba bar givazima, gin Israelian gumazir dapaniba iza kamaghin na migei, "Israelian gumazamiziba ko ofa gamir gumazir maba ko Li-vaiba, God gifozir puvatizir darazir saghuiamin itir puvatigha men arazibagh ami. Kar arazir kurabagh amir ikiziba. Me Kenania ko Hitia, Perea, Jebusia, Amonia, Moapia, Isipia ko Amoria.

² Judan gumazir maba, uari ko uan otariba bagha men guivir mabar ikiasa me ini. Kamaghin amizi, e God ua bagha amisevezir darasi, e God gifozir puvatizir gumazamiziba ko porogha men min ami. Gumazir dapaniba ko ingangarimin garir gumaziba kamaghin amima, gumazir igharaziba men gara uaghan men min ami."

³ Ezi ki migirigiar kam baregha, nan navim bar osemi. Ezi ki uan korotiam abiagharigha uan

dapanir arizim ko ghuamasizibar suigha da asi-
aghariki. Ezi nan nighniziba bar otevezi ki puram
aperaghav iti.

⁴ Ki osemegha aperaghav ikia ghuavti
guaratizimin ofa damuamin dughiam oto. Ezi
gumazamiziba nan gara men marazi kamaghin
fo, kalabus ategha ua izezir gumazamiziba,
deravira Godin gin zuir puvatigha arazir
kurabagh ami. Egha me Israelian Godin akabagh
fogha an aningagharim ginighnigha bar atiatingi.
Egha men avirim iza ki aperaghav iti naghin tugh
nan gari.

⁵ Ezi guaratizimin ofa damuamin dughiam
otozi, ki uan korotiar ruarim ko azenan itir
korotiar ki abiaghariziba, da nan mikarzim
ikiavira itima, ki dikafi. Egha ki Ikiavira Itir God, a
nan God, an damazimin uan tevimming apirigha
uan agharimning fegha kamaghin God ko migei,

⁶ “O God, ni nan God. Ki uan guam fegh nin
ganan bar aghumsiki, Ki fo, en arazir kuraba bar
ekevegha ghua en dapanibagh afiragha bar pin
ghu. En osimtizim bar ekevegha ghua overiamin
min pin mar ghuavanabo.

⁷ Bar fomira, en inazir afeziabar dughiamin
ikegha iza datirighin, en arazir kurabar osimtizim
bar ekevegha ikiavira iti. En arazir kurar kaba
bangin, ni en atriviba ko en ofa gamir gumaziba
ko e isa, atrivir igharazibar agharim gatizi, me
iza en suigha e misozi e ariaghiri, me en biziba
okia, egha kalabuziabar min e atera ghue. E

guizbangıra bar ikuvigha aghumsigha kamaghıra iti.

⁸ “O Ikiavıra Itir God, ni en God, ni datirighin en apangkuvigha, en ikiavıra itir varazira ataghizıma, e kalabuziam ategha, deravıra nin nguazir bar zuezir kamın aven iti. Guizbangıra, ni en akurazıma, e mati kalabusın aven ikiavıra itima, ni gavgavim e ganıngi. Egha ni en akuragha, en damazibagh amizi, e ua deravıra gari.

⁹ Guizbangıra, e mati kalabusın itima, en God e ataghizi, e kalabusra ikiavıra itir puvati. Ni en apangkuvigha Persian atrivibar damazımın deraghavıra e gamua, ikirimirir igiam e ganıdi. Ezi me nin Dipenir akaraghirezim uam an ingarasa en amamangarısi. Egha en akurvazıma, e kagh Juda ko Jerusalemın deravıra iti.

¹⁰ “O en God, bizir kaba bar otivizi, e datirighin ua manmaghin mikimam? Ni arazir aghuibar e gamıma, e nin akar bar gavgavıba barazir puvati.

¹¹ Nin akam inigha izir gumazıba, me nin ingangarir gumazıba, me nin akar gavgavim isa kamaghın e mıgei, nguazir e aven mangi iniamim, a nin damazımın zuezir puvati. Ezi, guizbangıra, gumazamizir nguazir kamın itıba, men arazıba bar mızegha bar ikufi. Ezi men arazir kurar kaba nguazim bar anevara.

¹² Kamaghın amizi, ia uan guivıba men otaribar anıngan marki. Egh uan otarıba men guivıbar anıngan marki. Egh me deravıra ikisi ia men akurvaghan marki. Egh me damuamin bizıba, ia men akurvaghan marki. Ia deraghvıra nan akam

baregh, egh deravira dapiagh gavgavigham. Eghti ian ovavir boriba nguazir kamın deravira dapiagh gavgavigh, nguazir kamın dagher aghuibar ami mamaghira ikiam.

¹³ “Bar guizbangira, ni kamaghın e mikemezi, e nin akam baraghizir puvatigha, arazir kurar avirim gamua osımtızir ekiam en iti. Ezi puvati, ni e gasıghasıgha bar e ağıvazir puvati. Ni en marazi ataghizima varazira ikiavira ikia kati.

¹⁴ E bizir kabagh fo, egh e tizim bagh nin Akar Gavgaviba bareghan kogh, ua gumaziba ko amizir arazir kurabagh amiba, e men ikiam? Kar bar arazir kuram. E fo, e kamaghın damightima, ni en anıngagheghti, en ikiavira itir varazira me ua ikian kogham.

¹⁵ O Ikiavira Itir God, ni Israelian God, ni arazir aghuibaram ami. Ezi e arazir kurabagh amima, ni pazavira e gamima, en ikiavira itir varazira iti. Egha e fo, e nin boroghın mangasava, e gumazamizir aghuiba puvati. E arazir kurabagh amir gumazamiziba, egha e osımtızim ikia, nin damazimın tuivan ibura.”

10

Me God gıfızir puvatızir amizibar ikian koghamın arazimın akam akiri

¹ Egha Esra, Godın Dipenimın tiar akamın boroghın ikia nguazir kamın guivibar ikiamın arazimın osemegha, God ko miğia nguazimın uabi ekunigha irıghav ikia azia arazir kurar kabar gun

migiavira iti. Ezi Israelian gumaziba ko amiziba, ko borir bar avirim, bar izava anekiarugha uaghan puvirama aziava arai.

² Ezi Sekania, a Jehielin otarim, egha Elamin ikizimin mav, a iza kamaghin Esra migei, “Bar guizbangira, e Godin akam batuegha God gifozir puvatizir amizibar iti. Ezi tuavir mam iti, eghti Israelian gumazamiziba tighar ua nighnizir gavgavim Godin ikiam.

³ E datirighin uan God ko akar gavgavim akirigh mikim suam, e uan amuir en gin zuir kaba ko men boriba, isi ua me amangighti, me ua uan nguibabar mangam. Ni ko gumazir Godin Akar Gavgavibar apengan itir igharaziba, ia e mikim. Eghti Godin Araziba manmaghin damusi e mikimti, e a damuam.

⁴ Ni dikavigh tugh, kar nin ingangarir ni damuamim. E ni ko navir vamira ikia nin girakirangin iti. Eghti ni gavgavigh a damu.”

⁵ Kamaghin amizi, Esra dikavigha ofa gamir gumazibar, gumazir dapaniba ko Livaiba ko Israelia mikeme, eghti me Sekania mikemezi moghin, akar dikirizim God ko a damuam. Egha me akar kam akiri.

⁶ Ezi Esra Godin Dipenimin tiar akam ategha Eliasipin otarim, Jehohanan itir danganimin ghugha, dimagarir kamin aziava, Israelian kalabus ategha ua izezibar arazir kurar kam ginighnigha, daghetam ko dipatam amezir puvati.

⁷ Ezi me akam amadagha ghaze, Juda ko Jerusalem in itir kalabus ategha ua izezir gumaziba, me bar izi Jerusalem in uari akufagh.

⁸ Ezi gumazir dapaniba ko ingangaribar garir

gumaziba akar gavgavim me ganiga ghaze, dughiar 3pla tighar otogh givamimin, ia bar izi. Eghti gumazitam izeghan koghti, e an biziba a dama da iniam. Egh Israelian gumazamizibar tongin a batuegham.

⁹ Ezi 3plan dughiar kaba otogha gifa. Kar iakinir namba 9in, an aruer namba 20, Judan anabamin gumazamiziba ko Benjaminin anabamin gumazamiziba bar iza Jerusalem in otifi. Egha me Godin Dipenimin boroghin uari akuvamin danganimin apia. Ezi maburan amozim ariki. Me osimtizer kam in migirigiba baraghasa nighnigha atiatia itima, amozim iza mamaghira iti, ezi me arugharugha nisi.

¹⁰ Ezi ofa gamir gumazim Esra dikavigha tugha kamaghin me migei, "Ia nguazir kam in ikizibar amizir God gifozir puvatizibar iti, ezi arazir kam in, ia Godin akam batoke. Egha Israelian arazir kuram osimtizer gamima, a bar ekefe.

¹¹ Ia oragh. Ia datirighin, uan arazir kurabar gun Ikiavira Itir Godin mikim, a ian inazir afeziabar God. Egh a ifongezir arazibara ia dar amu. Egh en nguazim in itir ikizibar gumazamiziba ko poghan marki. Egh uaghan God gifozir puvatizir amizir ia itiba batokegh."

¹² Ezi gumazamizir kaba bar pamtem in kamaghin migei, "Bar guizbangira! E ni migei moghira damuam."

¹³ Egha me uaghan kamaghin migei, "En avirim bar ekefe. Ezi amozim uaghan ekevegha pamten izi, eghti e purama azenim in kamagh mitivigh iki akam akiran kogham. Osimtizer e amizir kam, e aruer vamira o aruer pumuningin anekirighan

koghan. En avirim, arazir kurar kam uaghan an aven ti. Ezi e zuamira uari akirighan kogham.

¹⁴ Ia en amamangatightima, en gumazir dapanibara ikiva e bagh osimtızir kam akır. Ia dughitaba amıseveghti, gumazir amızir God gıfızir puvatızibar itiba, vaghvagha iziti, nguibaba vaghvagh men gumazir dapaniba ko jasba, me ko bizir kam akıram. Eghti tuavir kamın en Godın aningagharir kuram e ataghıragham.”

¹⁵ Gumaziba bar mıgırıgıar kamın amamangatızı, Asahelin otarım Jonatan, ko Tikvan otarım Jasea, aning aghua. Ezi Livain gumazım Sabetai koma Mesulam, aning uaghan aghuagha Jonatan koma Jasean nıghnızım bagha gavgafi.

¹⁶ Ezi kalabus ategha izezir darası, nıghnızır kam gifonge. Ezi ofa gamır gumazım Esra, gumazır dapaniba amısevegħa men ziaba osiri, me vaghvagħa uan anababar ikızibar gumazır dapaniba. Ezi namba 10ın iakınımın, an aruer faragħa zuımın, me apiagħa osimtızır kamın garava a tuisisi.

¹⁷ Ezi iakinir 3plan gın, gumazır ikızır ıgharazıbar amızıbar itiba, me men osimtızır kaba akırıgħa gıfa.

Amızır God gıfızır puvatızıbar pabar ziaba

¹⁸ Kar, ofa gamır gumazır God gıfızır puvatızır amızıbar itiba, men ziabar kara:

Masea ko Elieser ko Jarip ko Gedalia. Me Josuan ikızım. Ezi Josua Jehosadakın otarım.

¹⁹ Me uan amuıba batueghasa, akar gavgavım akırı. Me kamagħın fo, me arazır kuramın osimtızım iti. Egħa men osimtızım bangın me

vaghvagha sipsipin apurir mam inigha Godin ofa gami, eghti God men arazir kuramin osimtizim gin amadagham.

²⁰ Ezi Hanani ko Sebadaia, aning Imerin ikizimin ovavir otarimning.

²¹ Ezi Harimin ovavir boribar marasi, men zibar kara: Masea, Elaija, Semaia Jehiel koma Usia.

²² Ezi Pasurin ovavir boribar marasi, men zibar kara: Elioenai, Masea, Ismael, Netanel, Josabat koma Elasa.

²³ Kar Livain gumazir amizir God gifozir puvatizibar itibar ziaba:

Josabat, Simei, Kelaia, an ziar mam, Kelita, ko Petahia, Juda ko Elieser.

²⁴ Ezi Godin Dipenimin onger akabar faragha zuir gumazibar mav, a God gifozir puvatizir amizimin iti, a Eliasip, a uabira.

Ezi Godin Dipenimin tiar akar ekiamin garir gumaziba, God gifozir puvatizir amizibar itiba, men zibar kara: Salum, Telem ko Uri.

²⁵ Ezi Israelian gumazir igharaziba, me God gifozir puvatizir amizibar iti, men zibar kara:

Ramia, Isia, Malkia, Mijamin, ko Eleasar ezi mav Malkia ko Benaia, kar Parosin ikizimin ovavir boriba.

²⁶ Ezi Matania, Sekaraia, Jehiel, Apdi, Jeremot ko Elaija. Kar Elamin ikizimin ovavir boriba.

- 27 Ezi Elioenai, Eliasip, Matania, Jeremot, Sabat, koma Asisa. Kar Satun ikizimın ovavir boriba.
- 28 Jehohanan, Hanania, Sabai, ko Atlai. Kar Bebain ikizimın ovavir boriba.
- 29 Mesulam, Maluk, Adaia, Jasup, Seal ko Jeremot. Kar Banin ikizimın ovavir boriba.
- 30 Atna, Kelal, Benaia, Masea, Matania, Besalel, Binui, ko Manase. Kar Pahatmoapın ikizimın ovavir boriba.
- 31-32 Elieser, Isiya, Malkia, Semaia, Simeon, Benjamin, Maluk, ko Semaria. Kar Harimın ikizimın ovavir boriba.
- 33 Matenai, Matata, Sabat, Elifelet, Jeremai, Manase, ko Simei. Kar Hasumın ikizimın ovavir boriba.
- 34-42 Madai, Amram, Uel, Benaia, Bedea, Keluhi, Vania, Meremot, Eliasip, Matania, Matenai, Jasu, Bani, Binui, Simei, Selemia, Natan, Adaia, Maknadebai, Sasai, Sarai, Asarel, ko Selemian. Semaria, Salum, Amaria, ko Josep. Kar Banin ikizimın ovavir boriba.
- 43 Jeiel, Matitia, Sabat, Sebina, Jadai, Joel, ko Benaia. Kar Nebon ikizimın ovavir boriba.

44 Gumazir kabanang, bar God gifozir puvatızir amiziba inigha dar iti, ezi amizir kabar marazi boriba bategha gıfa. Ezi Israelian gumazir kaba uan amuiba ko borir kaba batoghezi, me uamategha uan nguibabar ghue.*

* **10:44:** Hibrun akam deragha migirigiar kamin mingarim abighizir puvati.

**Godin Eghaghanim: Akar Gavgavir Dikirizir
Ghurim ko Igiam**

**The Holy Bible in the Aruamu language of Madang
Province, Papua New Guinea, 2020 Edition**

**Buk Baibel long tokples Aruamu long Madang Provins
long Niugini long 2020**

copyright © 2020 Pioneer Bible Translators

Language: Aruamu

Translation by: Pioneer Bible Translators

Contributor: The Seed Company

GOD'S STORY in the Aruamu Language of Papua New Guinea

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-06-21

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 28 Dec 2024 from source files dated 29 Jan 2022

8f6beb37-6783-55d5-91ed-8321cc3f5eea